

*кандидат філологічних наук,
доцент кафедри теорії та
практики перекладу
Дніпропетровського університету
економіки та права*

ПРОБЛЕМА МІСТА У ЗАРУБІЖНОМУ ЛІТЕРАТУРОЗНАВСТВІ

1990-2000-Х РОКІВ: ПІДХОДИ ДО ДОСЛІДЖЕННЯ

Інтерес до проблеми міста в зарубіжних літературознавчих та культурологічних дослідженнях виник ще наприкінці ХІХ ст., і протягом наступного століття ця проблема залишалася актуальною, набуваючи в нових історико-культурних ситуаціях нові смисли, відкриваючи нові грані дослідження і посідаючи своє, особливе місце в межах нових підходів до аналізу літературного твору, що народжувалися з часом. Умовно в історії дослідження міської проблематики в зарубіжному літературознавстві можна позначити декілька періодів, протягом яких спостерігався певний зріст її популярності: 1920-1930-ті рр., відзначені зародженням у роботах Артура Максвелла, Гійома Жаке, Андре Ферре та ін. [4] методу літературної топографії, оснований на дослідженні ролі міста у житті та творчості письменника; 1960-1970-ті рр., коли стає актуальним дослідження образу міста в літературі з позицій міфопоетичного та історико-літературного підходів (розробки Раймонда Вільямса, Джеральда Керша, П'єра Сітрона, Жаклін Дюкорне, Робера Баньоля та ін. [7]); 1980-ті рр., для яких стає характерним бурхливий зріст наукового інтересу до дослідження міської проблематики і різноманіття літературознавчих методик, задіяних в аналізі образу міста – гендерні дослідження, компаративістика, дослідження на межі літератури та живопису (імпресіоністичне місто) і т. д. [6]; нарешті, 1990-2000-ті рр., що є безпосередньо предметом дослідження в нашій роботі.

В рамках даної статті нам уявляється доцільним звернути увагу саме на цей період, оскільки за останні двадцять років актуалізація проблеми міста в зарубіжній літературознавчій науці почасти сприяла модифікації вже відомих і продукуванню нових підходів до дослідження літературних творів. У зв'язку з цим метою даної статті є аналіз сучасних західноєвропейських (а саме англо-американських та французьких) літературознавчих методологій, які сьогодні багато в чому визначають стан проблеми міста в науці.

Дослідження проблеми міста в англо-американському та французькому літературознавстві 1990-2000-х років зазнало певної еволюції, яка являла собою деяку зміну дослідницьких підходів, що передбачало згасання інтересу до підходів, популярних у попередній період (семіотика, міфопоетика), модифікацію вже розроблених і доволі відомих підходів (у даному випадку йдеться про метод рецептивної естетики) і виникнення нових методів аналізу урбаністичної проблематики у літературному творі.

У зв'язку з цим новий погляд на проблему міста заявлений у дослідженнях з рецептивної естетики, де сприйняття тексту читачем відображає його естетичний досвід сприйняття міста, акцентуація якого часто призводить до певної естетичної рокировки – підміни в процесі оповіді постаті автора постаттю читача / глядача, їх взаємоперехідності, взаємоперевтілення. Тут звертають на себе увагу роботи англійських та американських вчених, в яких розглядається місто як театр, декорація, і його сприйняття автором-читачем. Так Майкл Мейер у статті "Театральні видовища і місця для глядачів у Лондоні Вордсворта" відзначає, що Вордсворт, інсценуючи свій досвід лондонського вуличного життя, приводить читача до думки про те, що поетичне відтворення прагне до реальності, яка розглядається в театральних рамках... Вордсворт, що грає витонченого глядача на сцені своєї поеми,

сприймає всю сцену як обман. Таким чином, глядач *ззовні* буквально і метафорично знаходиться у театрі. Поет використовує риторичну драматичну присутність для того, щоб належним чином відобразити естетичний вплив театрального міста на мандрівника. Глядач втрачає свою естетичну відчуженість від сцени суспільного життя, коли виходить на цю "сцену". Поет відображає Лондон як сцену, де Вордсворт-глядач перевтілюється в персонаж, який стає учасником потенційно оманливої "п'єси у п'єсі". Поет не виконує ролі, але уособлює глядача, який у свою чергу втілює у собі поета... у міському просторі, театральність якого нівелює контрасти між глядачем і актором, дистанцією та залученням, суттю та грою, реальністю та видимістю [29, 1, 2, 4].

Проблема сприйняття міста як театру досліджується і у роботі Рудольфа Вейсса "Лондон як мелодрама: народний театр XIX століття і міф столиці", де аспекти естетичного сприйняття міста, що аналізуються в англійській літературі, вибудовуються як кореляти до жанрових особливостей мелодрами, серед яких Вейсс виокремлює такі концептуальні пари естетичних відповідностей, як *гібридність*, що властива мелодрамі як "специфічній суміші компонентів різних драматичних жанрів і типів театральної розваги" і характерна для міста з його розмаїттям архітектурних концепцій; *епізодична структура* мелодрами, що порушує лінійність і послідовність авторського задуму, накладається на *хаотичність Лондона*, "фактично анархічну естетику столиці" в її будівлях, фрагментарність людських вражень і відчуттів, що розриває ланцюг континуального розвитку досвіду; *драматизм* сценічних та життєвих *колізій*, їх заплутаність як у мелодрамі, так і в міському житті (стереотипне зображення столиці як лабіринту); *проблема пошуку ідентичності* (в мелодрамі як наслідок злих підступів негативних персонажів – помилкове звинувачення у злочині, спокуса, перед якою неможливо встояти і т. п., в місті – як наслідок розриву із сільським середовищем, знаходження нового ритму життя, звичаїв і т. ін.) [45].

В рамках рецептивної естетики проблема "міста-театра" розглядається у роботах Гарольда Грикфілда (театрально-фантастичний образ міста у статті "Схід у творчості Готье: маски, міражі і декорації опери у збірці репортажів "Константинопіль") [22], К. Гарлоффа "Виблизкують, сяють, поспішають та спотикаються...": театральне місто Р. Вальзера" [21] та ін.

У французькому літературознавстві методологічний зріз рецептивної естетики являють роботи, у яких досліджується образ міста в контексті "горизонту очікування" читача (І. Керестурскі "Функції горизонту очікування у становленні популярності "Паризьких таємниць" Е. Сю" [27]), аналіз сюрреалістичного образу міста у статті Луки Сент-Легера "Контекстуальні ковзання: динаміка читання семи поем Аполлінера, Десноса, Фінлея, Гарньє і Лері в контексті гри з читачем" [35], функцію образу міста в процесі формування естетичного досвіду читача (на матеріалі роману А.М. Ортезе "Мовчання Мілана") у статті Марі-Жан Трамута "Повернення до Мілану" [43] та ін.

Важливо відзначити, що період 1990-2000-х рр. у зарубіжному літературознавстві характеризується актуалізацією нових методологій у дослідженні проблеми міста, що виходять за межі безпосередньо літературознавства і еkleктичних за своєю суттю. Дослідниками відзначений зріст у цей період популярності досліджень, аналітичне поле яких знаходиться на перетині суміжних дисциплін, що раніше не перетинались – психології, географії, економіки, математики, гендерології, соціології і т. д. У зв'язку з цим доволі поширеними підходами до дослідження проблеми міста в англо-американському літературознавстві постають *нова економічна критика* та *"соціальна естетика"*, що примикає до неї, і *психогеографія*, що охоплює деякі напрямки *гендерних досліджень*.

Нова економічна критика – напрям в американському літературознавстві, що передбачає дослідження твору на межі економіки та літератури, згідно з концепцією Марка Остіна і Марти Вудманс, охоплює три аналітичні сфери: *економіка літератури*, яка спрямована на вивчення професійних економічних проблем функціонування літератури як виду діяльності (літературний маркетинг, масовий і елітарний книжковий ринок, типажність

і т. д.); *економічна риторика і текстуальна економіка*, сфера інтересів яких передбачає аналіз взаємовпливу літературного і економічного дискурсів (пошук риторичних, філософських, семіотичних аналогій); і, нарешті, *економіка в літературі*, предметом якої є аналіз економічних реалій, явищ, понять, економічної проблематики у літературних творах [5]. Такою економічною проблемою у роботах послідовників економічної критики постає проблема міста у літературі. Подібні дослідження передбачають акцентуацію економічної складової міського буття і вибудовування образу міста як економічного організму, що задає економічну спрямованість компонентам змісту літературного твору. Так, Джил Девіс у статті "Лондон у "Дракулі" і Дракула у Лондоні" підкреслює важливість економічної складової образу Лондона у структурі роману Брема Стокера. Відштовхуючись від ідеї економічного і культурного протистояння Заходу і Сходу, Девіс розглядає образ Лондона – "серце імперії" – як простір економічної експансії, що здійснюється графом Дракулою, який прибув зі Сходу. Досліджуючи мотив протистояння Заходу і Сходу у романі через локальну опозицію західних районів Лондона і районів східних, де оселяється Дракула, авторка відзначає, що справжньою метою графа є економічне підпорядкування Англії, створення власної банківської імперії на основі одного із найвпливовіших лондонських банків Coutts & Co. При цьому вампіризм Дракули трактується як метафоричний прийом, що передбачає тлумачення актів "висмоктування крові" у значенні "висмоктування грошей" як економічної енергії міста і держави. Звідси – семантичні кореляції "потокі крові – грошові потоки", шухляди з ґрунтом і труна з тілом Дракули, які Джонатан перевозить на кораблі в Англію, – товари, що передбачають економічну експансію східної Трансильванії у західну Англію і т. п.: "Роман, – пише Девіс, – побічно відображає сучасні проблеми британської економіки і зовнішньоекономічної конкуренції. Лондон – серце роману, але також – серце імперії і нації. Дракула загрожує споживати його кров і паралізувати економічний обіг столиці" [19, 3]. Економічний вектор у дослідженні образу міста також задають роботи Роберта Бонда "Розпусні хлопці завжди працюють: Іен Сінклер і лондонський пролетарський роман" [16], Майкла База "'Не мислю життя без стін Верони': Верона як Аристотелівське місто-держава у трагедії "Ромео і Джульєтта" [11], Пітера Престона "Манчестер і Північний Мілтон: Елізабет Гаскелл та індустріальне місто" [32], Джонатана Краша "Вдивляючись в Апартеїд: пост-колоніальні наративи подорожі у Золоте Місто" [18] та ін.

До економіко-критичного підходу концептуально примикають дослідження, у яких образ міста розглядається в контексті соціальної проблематики (умовно позначимо цей тип аналізу як "соціальна естетика"). Серед них дослідження проблеми урбанізації і джерел міської злочинності у статті Томаса Хейза "'Навала простолюдинів як корінних уродженців нації': інфікований урбаністичний простір і сучасна влада у романі Дешелла Хемметта "Червоний врожай"' [26], образ імперського міста в поезії Вордсворта у роботі Дж. Хеффернана "Лондон Вордсворта: імперський монстр" [25], експресіоністичне трактування соціальних урбаністичних концепцій у статті Девіда Фрізбі "Руйнування Міста: соціальна теорія, мегаполіс і експресіонізм" [9] і т. д.

Не менш популярним у дослідженні проблеми міста стає метод літературної психогеографії. Безпосередньо психогеографія як критична дисципліна виникла на початку 1950-х рр. Основні її засади були окреслені у роботі Ернеста Дебора Гі "Вступ до критики міської географії" [3], де вивчався вплив оточуючого середовища на поведінку людини. Сьогодні під психогеографією розуміється критична дисципліна, що досліджує специфічні впливи і ефекти міського середовища (вулиці, проспекти, бульвари, двори, площі, пам'ятники, дороги, архітектурні споруди) на почуття, настрої і поведінку індивідів і соціальних груп, що мешкають у цьому середовищі (визначення Олександра Бренера і Барбари Шуриц) [1, с.6]. Методологія літературознавчої психогеографії надана у наукових розвідках англійських вчених і (за нашим спостереженням) передбачає два напрямки аналізу твору: дослідження обумовленості простором міста особливостей розвитку образів персонажів, їх внутрішнього світу, емоційних та поведінкових реакцій і т. д., які визначають

розстановку ідеологічних акцентів у творі, його сюжетну і композиційну організацію, специфіку художнього мовлення (монологи та діалоги персонажів) і т. д., що обґрунтоване у роботах Девіда Ешфорда "Примара у машині: психогеографія Лондонського метрополітену 1991-2007" [10] і Джейсона Ріденхора "'Я добре знаю Сіті': Метафізичний пейзаж міста у романі Айріс Мердок 'Під тенетами'" [34]. Дж. Ріденхор відзначає, що Лондон – не просто місто, де розгортаються події роману. Величне місто стає географічним віддзеркаленням світогляду головного героя – вперше Айріс Мердок використовує Лондон для того, щоб показати складні духовні шляхи своїх героїв [34, с.4]. Розглядаючи Лондон як павутину або тенета (інваріант лабіринту), автор статті досліджує, як картографічна мережа Лондона у романі накладається на тенета свідомості персонажів: "Точність географії – вражаюча особливість роману. Духовні пошуки Джейка передаються у його блуканнях по Лондону і передані за допомогою конкретних міських реалій, що дає можливість простежити на мапі будь-яку його поїздку. Доріжка, якою рухається вантажівка з речами Анни із театру "Ріверсайд", зображена з такою точністю, що певно будь-який читач може визначити точку перетину Бромптон-Роуд і Найтсбрідж... Чому автор робить такий акцент на точності? Однією з причин є те, що ця топографічна точність є частиною внутрішнього світу Джейка. Джейк – справжній лондонець, "похмурі дні його лондонського дитинства" виховали особистість, яка настільки занурена у атмосферу міста, що, як він каже, "я буваю безутішним до тих пір, поки мені не вдасться увійти з головою в улюблений Лондон, і я вже не пам'ятаю, що від'їжджав". Мердок часто акцентує увагу на ототожненні життя Джейка із життям міста. Це вбачається і на філософському рівні ідеї роману. Якщо Лондон виступає у романі як лабіринт або тенета, то для Джейка модель тенет сприйняття Вітгенштейна є такою ж конкретною і незаперечною. Як і міський пейзаж навколо нього" [34, с.6].

Інший тип психогеографічного аналізу розроблений Брайаном Бейкером і тяжіє до семіотичного бачення міста як тексту. У статті "Карти лондонської підземки: психогеографія міста Ієна Сінклера і Майкла Муркока", досліджуючи місто як знакову систему, палімпсест, Бейкер відзначає, що у "Підсвічуванні для території" Сінклера історія Лондона розкривається або виявляється у міській топографії, графіті, підземних публікаціях, злочинності і незначних творчих спробах... Тут надана концепція міста як тексту, системи знаків. Тлумачення цих знаків відкриває сховане або таємне, те, що знаходиться під порогом свідомості, видимості. При цьому прогулянки містом роблять чітким те, що було невидимим. У "Підсвічуванні для території" Сінклер розкриває символічну підземку – сховане і справжнє обличчя міста. Методом дослідження Сінклера є "психогеографія", наука про таємничі міські символи, загублені або витерті конфігурації та семіологію лондонських культурних маргіналії. Психогеографія впливає із подальшого картографування невстановленого маршруту і розкриває не стільки безладність і винятковість, скільки просторову інтенціональність. Місто без перебільшення починає набувати властивостей карти свідомості. Психогеографія розглядає місто як психологічний інститут і являє собою спробу повернути матеріальність, втрачену в абстрактному процесі картографування. У текстах Сінклера пішохід (як психрограф) – це свідок достовірних подій міського життя, який здійснює тривалі екскурсії містом. Прогулянки або мандри розкривають психогеографічний простір міста. Осягнуті інтуїтивно образи давнього Лондона, його топографії і схованих або забутих стежок являють для Сінклера сховану карту реального міста, що доступна тільки знавцям [12, с.8]. Подібний метод аналізу образу міста спостерігається і у роботах Роберта Кроуфорда "Дикун і місто у творах Т.С.Еліота" [17], стає актуальним в процесі дослідження проблеми міста і масової свідомості у роботах Майкла Сейо "Голос чуми: безлад і порядок як структура оповіді у "Щоденнику чумного року" Данієля Дефо" [36], Джонатана Шнеєра "Лондон 1900: імперська метрополія" [39], А.Ліміні-Гріп "Лондон у романі "Хоксмур": віртуальна реальність кібер-міста?" [28] та ін.

До психогеографічної методології тяжіють і дослідження образу міста гендерною критикою – аналіз гендерної ознаки лондонських вулиць у творах Берні і Діккенса,

здійснений Еріком Бондом у статті "Польоти божевільця: самопізнання і топографія у містах Берні і Діккенса". Згідно з концепцією Бонда, дві втечі Флоренс Домбі вулицями Лондона є способом самопізнання: "Флоренс виступає у ролі провідника по вулицям Лондона, що свідчить про те, що Діккенс звертається до традиційного жіночого роману XVIII століття. Діккенс вдається до стратегії Френсіс Берні, що відтворює хаос Лондона очима осиротівшої, травмованої героїні. Діккенс випускає Флоренс на вулиці Лондона, коли вона зіштовхується із особистісною кризою, і коли вона повинна визначити свою справжню, внутрішню індивідуальність без чоловічого втручання. Подібно до цього, Берні випускає на вулиці Сесилію, коли вона намагається знайти себе" [15, с.12]. Образ міської вулиці як фактору жіночого самопізнання досліджується також у монографії Джудіт Уолкович "Місто насолод, що наводять жах: наративи сексуальної погрози у пізньовікторіанському Лондоні" [44] і т. д.

Для французького літературознавства 1990-2000-х рр. також є характерним залучення нових підходів, що часто мають синтетичну природу і внаслідок цього виходять за межі безпосередньо літературознавства, являють історичний, соціологічний, антропологічний, етимологічний і т. д. зрізи літературного образу. Такими постають *новоісторичний, етнокритичний і когнітивний* підходи до аналізу образу міста у літературі.

Так, *новоісторичний* підхід передбачає семіотичне розуміння міста як концепту культури, історичного і культурного тексту. В межах цього підходу образ міста у літературі розглядається як естетичний результат історико-культурної, соціальної, духовної і т. д. практик, що є джерелом формування естетичних уявлень про місто на тому чи іншому етапі розвитку літератури. Деякі положення цього підходу обґрунтовані у концепції міського тексту Мішеля Бютора, що передбачає осмислення двох понять – "місто як текст" і "текст про місто". Згідно з Бютором, під текстом міста передусім розуміються покриваючі його численні написи (вивіски, покажчики, афіші і т. д.), що являють основу властивої місту "неймовірної літературної мови" [2, с.157]. Поняття "текст про місто", що складає, за думкою Бютора, "діаграму впливу міста", включає праці з історії міста, путівники, літературні твори і т. д. "Функція міста як накопичувача текстів, – відзначає Бютор, – настільки важлива, що виникає питання, чи не там сховані його головні корені" [2, с.159]. Літературний текст про місто, на думку Бютора, являє ключ до осягнення світогляду письменника, свого роду "енциклопедію авторської свідомості": "Важко продовжувати подальші дослідження деяких класиків, не відвідавши міста, що відтворені у їх творах, і не занурившись у них, як занурюються у словники" [2, с.158]. З позицій нового історизму також досліджують образ міста Денні Скотт (аналіз символіки Парижа у статті "Славетне місто в "Осяяннях" Рембо" [40]), Шарлотт Спіанті (Венеція як історичний текст у прозі Т. Скарпи у статті "Венеція – відкрита книга" [41]), Фернан Байе (семіотичне дослідження "Паризького сплину" Бодлера у статті "Поема в прозі: іграшка бідняка. Генеза і смисл "Паризького сплину" [13]), Стефан Тоно, що розглядає жанр фарсу у літературі пізнього Середньовіччя як відображення міської культури [42] та ін.

Новим підходом до дослідження образу міста у французькому літературознавстві є етнокритика, яка ґрунтується, як зазначають вчені, на комплексному вивченні художнього образу, що передбачає залучення даних соціології, етнології, історії, топології, топографії, етимології та ін. [8, с.11]. Основні положення етнокритичного підходу розроблені Марією Скарпа у статті "Лекції з етнокритики в літературі" і монографії "Карнавал Центрального Ринку. Етнокритика "Черева Парижа" Золя". Згідно з концепцією М. Скарпа, об'єктом етнокритичних досліджень є культурна поліфонія відображених у літературному творі форм домінуючої культури і культури фольклорної, що є "нелігитимною" у класичній літературі. Досліджуючи елементи фольклору у літературному творі, етнокритика розглядає художній текст як певну сукупність сюжетних фрагментів, що являють бриколаж елементів культури, сконфігурований за принципом контрасту. Відштовхуючись від концепцій культурного діалогу і карнавальної культури М. Бахтіна, М. Скарпа відзначає, що етнокритика приділяє увагу передусім динаміці культурного діалогізму, яка носить конфліктний характер.

Етнокритика, таким чином, ставить за мету виокремити завдяки контрасту національні етнічні і фольклорні складові літературного твору (згадки релігійних дат, традиційних свят, обрядів, ритуалів, одягу, фамільярно-майданного мовлення і інших складових карнавальної культури), дослідити, тим самим, "віддалене у близькому, невідоме у відомому і екзотичне у повсякденному". Так, в аналізі "Черева Парижа" М. Скарпа вказує, що опозиція у творі ситих і голодних (за Скарпа – Гладких і Худих) є "усучасненням" Золя традиційного фольклорного мотиву битви Карнавалу і Посту, а життєвий цикл паризького черева – Центрального Ринку – вибудовується як алегорична аналогія циклу "Карнавал / Піст / Пасха" [38, с.12]. Із традицій карнавального світовідчуття вибудовується концепція міста як тілесного образу. Розглядаючи Центральний Ринок – черево Парижа – як символ столу, що ломиться від їжі, і відображає, тим самим величезні буржуазні апетити Другої Імперії, М. Скарпа відзначає, що етнографія Золя (описи ринкових павільйонів, кварталів Парижа і т. д.) тісно змикається з антропологією. У цьому сенсі поняття тілесності ринку і тілесності міста М. Скарпа вводить у соціально-економічний контекст: "Центральний ринок автор порівнює з містом, лісовою гушавиною, сучасною машиною, індустріальним механічним приладом, точним і ефективним. Але найчастіше порівняння Золя ґрунтуються на подібності до органів людського тіла, внаслідок чого Ринок постає металевим черевом, пульсуючим величезним серцем міста, брязкаючими велетенськими щелепами, що перемелюють їжу і т. д." [37, с.32].

З позицій етнокритичного підходу образ міста також досліджують В. Блазе (елементи міського фольклору в російській літературі у роботі "Фольклор міських робітників" [14]), Ж.Б. Ренар (дослідження урбаністичної теми в фольклорі у монографії "Чутки і міські легенди" [33]), Ж. Дюфорне (аналіз елементів міської низової культури і традицій карнавалу у статті "Париж Віньйона як великий карнавал" [20]), К. Грималь (дослідження проблем мультикультурного і мультиетнічного міста (Нью-Йорк у романі С. Рушди "Лють") у статті "У запаморочливому ритмі" [23]) і т. д.

Відносно новим у дослідженні образу міста є когнітивний підхід, що передбачає вивчення ролі уяви або розумового уявлення у художньому зображенні міста. Основні засади когнітивного аналізу образу міста були виведені у роботах Клімента Орїлларда і Філіпа Амона. У статті "Контролювати зображення міста", порівнюючи чотири типи образу міста – картографічний, фотографічний, мальовничий (картина) і художній (літературний твір), Орїллард відзначає, що усі чотири типи є результатом втілення розумових уявлень про місто (соціальної і індивідуальної свідомості). У перших двох випадках це втілення технічне, що являє точне відтворення міського пейзажу, у двох інших – пластичне, яке передбачає деформацію реального простору. Ця деформація реального міського пейзажу у його художньому образі відбувається, за думкою К. Орїлларда, внаслідок того, що індивідуально пережите, психологічно відчуте розумове уявлення про місто вступає у резонанс із втіленим у міському ландшафті байдужим поглядом колективної практики соціального будівництва. Згідно з концепцією К. Орїлларда, втілений у художньому образі міський пейзаж постає "не як простір, який потрібно споглядати, і не як текст, який потрібно читати, але як *культурний процес* освоєння, завойовування простору, що формує особистість соціальну (ми-свідомість) і особистість індивідуальну (я-свідомість)". Орїллард відзначає, що подібне уявлення про міський пейзаж укорінилося у літературі ХІХ століття і свого найяскравішого втілення досягло у творчості Шарля Бодлера, який увів у літературу образ фланера – міського перехожого як спостерігача, споглядача міського пейзажу [30, с.5]. У статті "Урбанізм і пізнавальна здібність" у зв'язку із образом перехожого-споглядача К.Орїллард вводить поняття "візуальної естетики" як глядацького досвіду, що формує таке ментальне уявлення про місто, яке у художньому образі "розкладається через абстрактний, символічний словник" [31, с.2]. Таким чином, образ міста, згідно з К. Орїллардом, постає як досвід візуальної естетики, який породжує відображене у ландшафті (пейзажі) розумове уявлення про місто.

Із поняттям візуальної естетики концептуально пов'язане поняття "історії погляду", уведені Філіпом Амоном у монографії "Торгівля картинками, література і образ ХІХ

століття". Амон зазначає, що художній образ міста (як пластичне втілення образу уявленого) багато в чому формується глядацьким досвідом і може мати двояке забарвлення. Ця подвійність обумовлена тим, що художній образ включає в себе характеристики як соціально-економічного, так і поетичного погляду. Так, наприклад, афіша – з одного боку, це триумф торгівлі, втілення імперії вульгарності, навіть абсурду сучасного світу (див. "Нескінченна гидота афіш" у "Оголеному серці" Бодлера), але у той же час афіша причаровує своїми яскравими кольорами, чуттєвістю зображень, робить міський простір по-справжньому мальовничим [24, с.7]. Таким чином, згідно з Ф.Амоном, історія образу міста являє собою тривалу історію уяви, органічно пов'язану із економічною і соціальною історією [24, с.16].

Література:

1. Бренер А., Шурц Б. London calling (Памяти Джо Страммера) // Логос. – 2002. – № 3 (34) / <http://www.ruthenia.ru/logos/number/34/16.pdf>
2. Бютор М. Город как текст // Бютор М. Роман как исследование. – М.: МГУ, 2000. – 208 с.
3. Ги Эрнест Дебор. Введение в критику городской географии // Les Levres Nues. – 1955. – № 6.
4. Див.: Arthur S. Maxwell. Discovering London. – London: Skeffington, 1935; Jacques G. Paysages et structure dans la "Comédie humaine", in Balzac. – Paris: Courville, 1938; Ferre Andre. Geographie de Marcel Proust. – Paris: Editions du sagittaire, 1939.
5. Див: The New Economic Criticism. Studies at the Intersection of Literature and Economics / Ed. Martha Woodmansee, Mark Osteen. – New-York, London: Routledge, 1999. – 437 p.; Гронас М. Вступительная заметка. О новой экономической критике как если бы о ней писал новый экономический критик // Новое литературное обозрение. – 2002. – № 9 / <http://magazines.russ.ru/nlo/2002/58/gron.html>
6. Див.: Sharpe William C. Unreal Cities: Urban Figuration in Wordsworth, Baudelaire, Whitman, Eliot and Williams. – Baltimore: Johns Hopkins Press, 1990. – 324 p.; Thesing William B. The London Muse: Victorian Poetic Responses to the City. – Athens: University of Georgia Press, 1982. – 230 p.; Sizemore C. W. A Female Vision of the City: London in the Novels of Five British Women. – Knoxville: University of Tennessee Press, 1989. – 307 p.; Guichardet Jeannine. Balzac. "Archéologue" de Paris. – Paris: Sedes, 1986. – 497 p.; Roger A. Huysmans et Shopenhauer // Huysmans. Une esthétique de la décadence. A.Guyaux (ed.) – Paris: Champion, 1987. – P. 83-94.; Juan Marie-Sylvie. Paris la nuit: Nerval, Maupassant, Proust, Aragon. – Paris: Quintette, 1991. – 95 p.
7. Див.: Williams Raymond. The Country and the City. An Literary aspects. – London : Chatto and Windus, 1973. – 202 p.; Kersh Gerald. Night and the City. – London: Josepf, 1968. – 167 p.; Citron Pierre. La Poésie de Paris dans la Littérature française de Rousseau à Baudelaire: 2 Vol. – Paris: Editions de Minuit, 1961. – 745 p.; Bèguin A., Ducourneau J. A. Balzac et le mythe de Paris // L'oeuvre de Balzac publiée sous. – Paris: Le club français du livre, 1964. – 165 p.; Banial R., Nègre G. La Ville, mythes et réalités. – Paris: Librqirie Delagrave, 1974. – 263 p.
8. Рубан А.А. Образ Парижа во французской литературе конца XIX-начала XX века // Дис. ... канд. филол. наук. – М., 2004. – 267 с.
9. Фризби Дэвид. Разрушение города: Социальная теория, мегаполис и экспрессионизм // Логос. – 2002. – № 3 (34) / <http://www.ruthenia.ru/logos/number/34/16.pdf>
10. Ashford David. The Ghost in the Machine: Psychogeography in the London Underground 1991-2007 // Literary London: Interdisciplinary Studies in the Representation of London. – 2008. – Vol. 6. – № 2 / <http://www.literarylondon.org/london-journal/september2008/ashford.html>.

11. Bacz M. "There is no life without Verona Walls". Verona as an Aristotelian city-state in "Romeo and Juliet" // Tradition and postmodernity: English and American studies at the challenge of the future. – Krakow: University, 1999. – P. 85-92.
12. Baker Brian. Maps of the London Underground: Iain Sinclair and Michael Moorcock's Psychogeography of the city // Literary London: Interdisciplinary Studies in the Representation of London. – 2003. – Vol. 1. – № 1 / <http://www.literarylondon.org/london-journal/march2003/baker.html>.
13. Bauer F. Le poème en prose: un joujou de pauvre? Sur la genes et la signification d'un "Spleen de Paris" // Poetique. – Paris, 1997. – № 109. – P. 17-37.
14. Blazes V. Le folklore des ouvrières russes // Revue des études slaves. – Paris, 1997. – T. 69. – Fasc. 4. – P. 645-655.
15. Bond Erik. Flights of Madness: Self-Knowledge and Topography in the Cities of Burney and Dickens // Literary London: Interdisciplinary Studies in the Representation of London. – 2003. – Vol. 1. – № 1 / <http://www.literarylondon.org/london-journal/march2003/bond.html>.
16. Bond Robert. Wide Boys Always Work: Iain Sinclair and the 'London Proletarian Novel' // Literary London: Interdisciplinary Studies in the Representation of London. – 2003. – Vol. 1. – № 2 / <http://www.literarylondon.org/london-journal/september2003/bond.html>.
17. Crawford Robert. The savage and the city in the work of T.S.Eliot. – Oxford, New-York: Clarendon Press, 1997. – 251 p.
18. Crush Jonathan. Gazing on Apartheid: Post-Colonial Travel Narratives of the Golden City // Writing the city: Eden, Babylon, and the New Jerusalem / Ed. By Peter Preston. – London, New-York: Routledge, 1994. – 351 p. – P. 167-179.
19. Davies Gill. London in *Dracula*; *Dracula* in London // Literary London: Interdisciplinary Studies in the Representation of London. – 2004. – Vol. 2. – № 1 / <http://www.literarylondon.org/london-journal/march2004/davies.html>.
20. Dufornet J. Villon et Paris ou le grand carnaval // *Analisi linguistique et littéraire*. – Milano, 2000. – A. 8. – № 1/2. – P. 269-280.
21. Garloff K. "Schimmern, glitzern, bloden, traumen, eilen und stolpern": Robert Waiser's Theatrical cities // *Germanic revue*. – Washington, 1996. – Vol.71. – № 1. – P. 35-49.
22. Grichfield G. Gautier's Orient: mask, mirage, and "décor d'opéra" in "Constantinople" // *Romance notes*. – Chapel Hill, 1992. – Vol. 32. – № 3. – P. 263-275.
23. Grimal C. Sur un rythme vertigineux // *Quinzaine littérature*. – Paris, 2001. – № 816. – P. 7-10.
24. Hamon Philippe. Imageries, littérature et image au XIX siècle // *Revue d'histoire du XIX siècle*. – 2002. – № 25 / <http://rh19.revues.org/index445.html>.
25. Heffernan J.A.W. Wordsworth's London: the imperial monster // *Studies in Romanticism*. – Boston, 1998. – Vol. 37. – № 3. – P. 421-443.
26. Heise, Th. "Going blood-simple like the natives": Contagious urban spaces and modern power in Dashiell Hammett's "Red harvest" // *Mod. Fiction studies : MFS*. - West Lafayette (Ind.), 2005. - Vol. 51, № 3. - P. 485-512.
27. Kereszturski I. Le fonctionnement de l'horizon d'attente pratique dans la réception populaire des "Mystères de Paris" d'Eugène Sue // *Acta Univ. Szegediensis. Acta Romanica*. – Szeged, 2002. – T. 21. – P. 113-124.
28. Luminita Greere A. Hawksmoor's London, a virtual reality cyber-city? // *Stidia University Babes-Bolyai. Philologia*. – Cluj-Napoca, 1998. – Anul. 43. – № 2/3. – P. 79-86.
29. Meyer Michael. Theatrical Spectacles and the Spectators' Positions in Wordsworth's London // *Literary London: Interdisciplinary Studies in the Representation of London*. – 2003. – Vol. 1. – № 1 / <http://www.literarylondon.org/london-journal/march2003/meyer.html>.
30. Orillard Clément. Contrôler l'image de la ville // *Labyrinthe*. – 2003. – № 15 / <http://labyrinthe.revues.org/index472.html>.

31. Orillard Clément. Urbanisme et cognition // *Labyrinthe*. – 2005. – № 20 / <http://labyrinthe.revues.org/index760.html>.
32. Preston Peter. Manchester and Milton-Northern: Elizabeth Gaskell and the Industrial Town // *Writing the city: Eden, Babylon, and the New Jerusalem* / Ed. By Peter Preston. – London, New-York: Routledge, 1994. – 351 p. – P. 36-48.
33. Renard J.-B. Rumeurs et legendes urbaines. – Paris: Presses University de France, 1999. – 128 p.
34. Ridenhour Jamieson. "I Know the City Well": The Metaphysical Cityscape in Iris Murdoch's *Under the Net* // *Literary London: Interdisciplinary Studies in the Representation of London*. – 2003. – Vol. 1. – № 1 / <http://www.literarylondon.org/london-journal/march2003/ridenhour.html>.
35. Saint-Leger Lucas A. Glissements contextuels: pour une lecture dynamique de sept poèmes ludiques d'Apollinaire, Desnos, Finlay, Garnier et Leieris // *Revue de litterature comparative*. – Firenze, 2000. – Vol. 8. – Fasc. 3. – P. 307-321.
36. Sayeau Michael. The Voice of the Plague: Disorder, Order, and Talk In Daniel Defoe's *A Journal of the Plague Year* // *Literary London: Interdisciplinary Studies in the Representation of London*. – 2003. – Vol. 1. – № 2 / <http://www.literarylondon.org/london-journal/september2003/Sayeau.html>.
37. Scarpa Marie. Le Carnaval des Halles. – Une ethnocritique du Ventre de Paris De Zola. – Paris: CNRS Editions, 2000. – 304 p.
38. Scarpa Marie. Pour une lecture ethnocritique de la litterature // http://www.ethnocritique.com/page_8.html.
39. Schner J. London 1900: The Imperial Metropolis. – Yale: University Press, 1999. – 284 p.
40. Scott D. La ville illustree dans les "Illuminations" de Rimbaud // *Revue d'histoire litteraire de la France*. – Paris, 1992. – A. 92. – № 6. – P. 967-981.
41. Spianti Ch. Venise a livre ouvert // *Quinzaine litterature*. – Paris, 2002. – № 827. – P. 11-15.
42. Thonon S. Le peuple de la farce. Jalons pour une approche litteraire des activites urbaines a la fin du Moyen Age // *Le petit peuple dans l'Occident medieval: Terminologies, perceptions, realities*. – Paris: Paris University Press, 2002. – P. 213-232.
43. Tramuta M.-J. Retour a Milan // *Quinzaine litterature*. – Paris, 2002. – № 823. – P. 9-13.
44. Walkowitz J. R. City of Dreadful Delight: Narratives of Sexual Danger in Late-Victorian London. – London: Virago, 1992. – 262 p.
45. Weiss Rudolf. London as Melodrama: 19th-Century Popular Theatre and the Myth of the Metropolis // *Literary London: Interdisciplinary Studies in the Representation of London*. – 2007. – Vol. 5. – № 2 / <http://www.literarylondon.org/london-journal/september2007/weiss.html>.

Анотація

А. СТЕПАНОВА. ПРОБЛЕМА МІСТА У ЗАРУБІЖНОМУ ЛІТЕРАТУРОЗНАВСТВІ 1990-2000-Х РОКІВ: ПІДХОДИ ДО ДОСЛІДЖЕННЯ

Статтю присвячено аналізу актуальних у 1990-2000-і рр. західноєвропейських літературознавчих підходів до дослідження образу міста в літературі. Осмислюється специфіка таких методів дослідження, як психогеографія, нова економічна критика, етнокритика та ін. в аспекті аналізу проблеми міста; у науковий обіг сучасного вітчизняного літературознавства вводяться поняття візуальної естетики, соціальної естетики, просторової інтенціональності, конфліктності культурного діалогу та ін.

Ключові слова: образ міста, дослідницький підхід, нова економічна критика, психогеографія, новий історизм, етнокритика, когнітивний літературознавчий аналіз, візуальна естетика.

Аннотация

**А. СТЕПАНОВА. ПРОБЛЕМА ГОРОДА В ЗАРУБЕЖНОМ ЛИТЕРАТУРОВЕДЕНИИ
1990-2000-Х: ПОДХОДЫ К ИССЛЕДОВАНИЮ**

Статья посвящена анализу актуальных в 1990-2000-е гг. западноевропейских литературоведческих подходов к исследованию образа города в литературе. Осмысливается специфика таких методов исследования, как психогеография, новая экономическая критика, этнокритика и др. в аспекте анализа проблемы города; в научный обиход современного отечественного литературоведения вводятся понятия визуальной эстетики, социальной эстетики, пространственной интенциональности, конфликтности культурного диалога и др.

Ключевые слова: образ города, исследовательский подход, новая экономическая критика, психогеография, новый историзм, этнокритика, когнитивный литературоведческий анализ, визуальная эстетика.

Summary

**A. STEPANOVA. PROBLEM OF THE CITY IN FOREIGN LITERARY CRITICISM IN
1990-2000s: APPROACHES TO RESEARCH**

The article is dedicated to the analysis of actual in the 1990-2000s West-European literary approaches to research of an image of the city in literature. Specificity of such methods of research, as psychogeographics, new economic criticism, ethnocriticism, etc. in the aspect of analysis of a problem of the city is comprehended; concepts of visual aesthetics, social aesthetics, spatial intentionality, cultural dialogue confliction, etc. are introduced into scientific use of modern native literary criticism.

Key words: image of the city, research approach, new economic criticism, psychogeographics, new historicism, ethnocriticism, cognitive literary analysis, visual aesthetics.